

CO₂ -päästölaskenta sähkön ja lämmön yhteistuotantojärjestelmille (CHP) sekä suosituksia

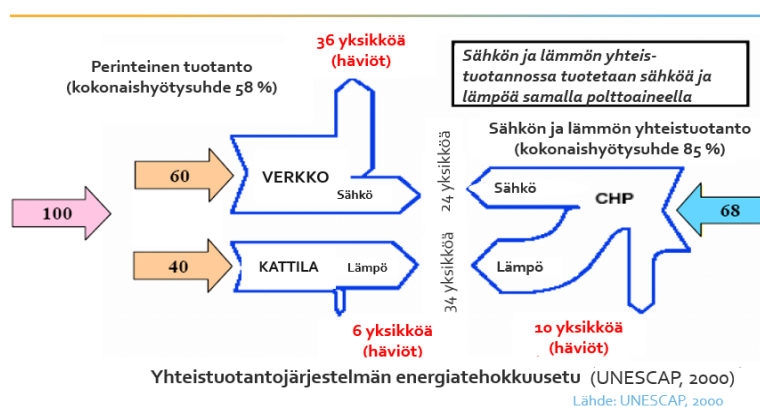
1 Motivaatio

Hiilidioksidipäästöjen jakomenetelmät ovat erittäin tärkeitä **energiapoliittisia työkaluja**, ja niitä kehitetään **tukemaan energiajärjestelmien suunnittelua, päätöksentekoa ja politiikan kehittämistä** niin valtiollisella, alueellisella kuin teollisellakin tasolla.

Hiilidioksidipäästöjen jakaminen yhteistuotannon energiantuotannolle on tarpeen erityisesti silloin, kun tuotettua lämpöä ja sähköä käyttävät eri asiakkaat ja kun on tehtävä vertailua muihin lämmöntuotannon tapoihin.

Yhteistuotantojärjestelmät tuottavat sähköä ja lämpöä, mutta lämpöä voidaan tuottaa fossiilisista polttoaineista tai sähköstä yli 95% hyötysuhteella, ja sähköenergiaa voidaan tuottaa fossiilisista

lämmöstä jopa 45% hyötysuhteella. Siitä nousee seuraava kysymys: Kuinka paljon tulisi jakaa tuotantoon? päästöjä meidän sähkön ja lämmön

2 Kasvihuonekaasupäästöjen arviointi

On 3 peruslaskukaavaa, joilla kuvataan erityyppisten polttoaineiden CO₂-päästöjä:

$$\text{Kasvihuonekaasupäästöt} = \text{polttoaine} * EF_1 \quad (1)$$

Kasvihuonekaasupäästöt = CO₂, CH₄ tai N₂O -päästöjen määrä,

polttoaine = poltetun polttoaineen massa tai tilavuus,

EF₁ = CO₂, CH₄ tai N₂O -*päästökerroin* massan tai tilavuuden yksikölle

$$\text{Kasvihuonekaasupäästöt} = \text{Polttoaine} * HHV * EF_2 \quad (2)$$

HHV = polttoaineen lämpöpitoisuus (korkeampi lämmitysarvo, higher heating value),

energiayksikköinä polttoaineen massaa tai tilavuutta kohti;

EF₂ = CO₂, CH₄, tai N₂O -päästökerroin energian yksikölle

$$\text{Kasvihuonekaasupäästöt} = \text{Polttoaine} * \text{CC} * 44/12 \quad (3)$$

CC = polttoaineen hiilipitoisuus hiilimassayksikköinä polttoaineen massaa tai tilavuutta kohti,
 44/12 = hiilidioksidin ja hiilen molekyylipainojen suhde.

2.1 Primäärienergia (PE)

tarkoittaa uusiutuvista ja uusiutumattomista lähteistä peräisin olevaa energiaa, jota ei ole jalostettu tai muunnettu. Primäärienergia voi olla fossiilista tai uusiutuvaa tai molempien yhdistelmä. Se voidaan muuntaa ja toimittaa loppukäyttäjälle loppuenergiana, esim. sähköinä tai lämpönä. Primäärienergian kulutus sisältää yleensä toimitusketjun alkupään toimintoja ja prosesseja (eli käytettävien polttoaineiden louhinnan, kuljetuksen ja valmistelun).

2.2 Primäärienergiakerroin (PEF)

Primäärienergiakerroin yhdistää primääri- ja loppuenergian – se kertoo, kuinka paljon primäärienergiaa käytetään sähkövirran yksikön tai hyödynnettävissä olevan lämpöenergian yksikön tuottamiseen

Primäärienergia * järjestelmän hyötysuhde = loppuenergia

Primäärienergiakerroin = primäärienergia/loppuenergialla

3 CO₂ -päästöjen laskentamenetelmät

LowTemp –hankkeessa arvioitiin seuraavia (EU-alueen suosituimpia) menetelmiä: **Energiamenetelmä, Hyödynjakomenetelmä, Bonusmenetelmä, Eksergia-analyysi, 200%:n menetelmä, Pas 2050, Dresden-menetelmä.** Kirjallisuudessa esiintyy myös muita menetelmiä: niin kutsuttu työmenetelmä; suomalainen menetelmä; menetelmä, jossa kaikki säästöt jaetaan sähköntuotannolle; menetelmä, jossa kaikki säästöt jaetaan lämmöntuotannolle; menetelmä, jossa säästöt jaetaan 50%-50% lämmön ja sähkön kesken; sekä menetelmä, jossa huomioidaan lämmön ja sähkön primäärienergiapitoisuus.

3.1 Energiamenetelmä

Energiamenetelmä - polttoaineen kulutus tai hiilidioksidipäästöt jaetaan tuotetulle lämmölle ja sähkölle tuotteiden energiasisällön perusteella. Tämän menetelmän etuna on, että se on hyvin yksinkertainen ja läpinäkyvä. Haittapuolena on, että tuotteiden energiasisältö ei erottele energiatuotteita eli ei ota huomioon niiden ominaisuuksia (sähkö voidaan muuntaa lämmöksi helpommin kuin lämpö sähköksi). **CO₂ –päästöjen jakokerroin lämmöntuotannolle:**

$$f_Q = Q / (Q + E)$$

3.2 Hyödynjakomenetelmä

Hyödynjakomenetelmän, joka tunnetaan paikoin myös nimellä Vaihtoehtoisen tuotannon menetelmä (Alternative Generation Method) ja Hyötysuhde-menetelmä (Efficiency Method), on kehittänyt Palveleva kaukolämpö FinDHC -yhdistys. Menetelmä jakaa hiilidioksidipäästöt ja -resurssit lämmön ja sähkön tuotantoon suhteessa polttoaineeseen, joka tarvitaan, että saadaan tuotettua sama määrä lämpöä tai sähköä eri laitoksissa. Vaihtoehtoinen tuotanto kahdessa erillisessä laitoksessa riippuu niiden $\eta_{\text{lämmön}}$ ja $\eta_{\text{sähkön}}$ -tuotannon hyötysuhteista.

$$f_Q = (Q/\eta_{\text{vaihtoeht\_lämpö}}) / (Q/\eta_{\text{vaihtoeht\_lämpö}} + E/\eta_{\text{vaihtoeht\_sähkö}})$$

3.3 Bonusmenetelmä

Bonusmenetelmää (Power Bonus Method, sama kuin EN15316-4-5) käytetään usein hiilidioksidipäästöjen jakamiseen lämmön ja sähkön tuotannon välillä Euroopan unionin alueella.

Tässä menetelmässä lämpö on päätuote, ja prosessin aikana tuotettu sähkö nähdään bonuksena.

Primäärienergia jaetaan ensin CHP-laitoksella tuotetulle sähkölle, joka vähennetään myöhemmin primäärienergian kulutuksesta

$$f_Q = (E_{P,in} - W_{CHP} f_{P,elt}) / (Q_{del} + E_{del})$$

3.4 Eksergia-analyysi

Eksergia-analyysi (**physically correct** -menetelmä) - polttoaineen käyttö tai hiilidioksidipäästöt jaetaan tuotetulle lämmölle ja sähkölle tuotteiden eksergiatason perusteella. Tuotteen eksergiataso on mittari, joka kertoo energian maksimaalisen työhön kykenevän määrän. Energia- ja eksergiatason välistä suhdetta kutsutaan laatutekijäksi.

Termodynaamiselta kannalta yhteistuotannon aikana tuotettua sähköä arvioidaan eksergiakertoimella α , joten sähkön eksergia määritellään $Ex_E = E$. Tämä tarkoittaa, että 100 % sähköstä voidaan muuntaa mihin tahansa energiamuotoon. Lämpö voidaan muuntaa sähköksi tai muuksi energiaksi vain jossain määrin, joten lämmön eksergia voidaan laskea

$$Ex_Q = (1 - T_o/T) Q$$

jossa T_o – on ympäristön keskimääräinen lämpötila lämmitysjakson aikana ja T on kaukolämmön termodynaaminen keskilämpötila: $T = (T_s - T_r) / \ln(T_s/T_r)$

$$f_Q = Ex_Q / (Ex_Q + Ex_E)$$

3.5 200% menetelmä

200% menetelmä olettaa, että lämmöntuotannolla on 200% hyötysuhde. Se tarkoittaa, että yhden lämpöyksikön tuottamiseksi on käytettävä 0,5 yksikköä polttoainetta ja toinen 0,5 yksikkö otetaan talteen turbiinin lauhduttimesta. Näin puolet lämmöntuotantoon liittyvistä päästöistä voidaan yhdistää sähköntuotantoon. Tätä Tanskan energiaviraston käyttöön ottamaa menetelmää voidaan käyttää yhteistuotannon polttoainekustannusten jakamisessa lämmöntuotannolle energia- ja päästötilastoissa.

$$f_Q = Q / 2 \text{ Polttoaine}_{in}$$

3.6 Pas 2050

PAS 2050 -menetelmä on brittiläinen standardi, joka selittää, miten tavaroiden ja palvelujen tuotannosta syntyneet kasviuonekaasupäästöt lasketaan. Yhteistuotantojärjestelmän päästöjen jakamisessa tuotetulle lämmölle ja sähkölle käytetään erityistä "intensiteettikerrointa" 'n', joka määrittää polttoaineen palamisen aikana vapautuvat päästöt.

$$f_Q = Q / (Q + n E)$$

Päästöjen jakaminen lämmölle ja sähkölle perustuu lämmön ja sähkön prosessikohtaiseen suhteeseen kussakin CHP-järjestelmässä. Kattilapohjaisille CHP-järjestelmille (hiili, puu, kiinteä polttoaine) kerroin n on 2,5, ja turbiinipohjaisille CHP-järjestelmille (maakaasu, kaatopaikkakaasu) $n = 2,0$.

3.7 Dresden-menetelmä

Dresden-menetelmä perustuu eksergian arviointiin. Voimalaitoksissa kaikki primäärienergia liittyy sähkön tuotantoon. Samaan aikaan CHP-laitoksissa yksi osa primäärienergiasta käytetään lämpöenergian tuotantoon. Dresden-menetelmässä kuvataan, miten lämmön erottamisesta koituva sähkön menetys (vesihöyryn tiivistyminen) CHP-laitoksessa arvioidaan. $\Delta E = Q \eta_c \eta_p$, missä η_c on Carnot-hyötysuhde ja η_p on prosessin laadun aste.

Menetelmä	Lämmöntuotannon jakokerroin, f_Q	f_Q -arvo esim.
Energiamenetelmä	$Q / (Q + E)$	0,2162
Hyödynjakomenetelmä	$f_Q = (Q / \eta_{\text{vaihtoeht. lämpö}}) / (Q / \eta_{\text{vaihtoeht. lämpö}} + E / \eta_{\text{vaihtoeht. sähkö}})$	0,3830
Bonusmenetelmä	$(E_{P, in} - W_{CHP} f_{P, el}) / (Q_{del} + E_{del})$	0,2226
Eksergia-analyysi	$Ex_Q / (Ex_Q + Ex_E)$	0,1507
200 % menetelmä	$Q / 2 \text{ Polttoaine}_{in}$	0,0608
PAS 2050	$Q / (Q + n E)$	0,1212
Dresden-menetelmä	$\Delta E / E$	0,0834

Yllä: Jakokerroin sähkön ja lämmön yhteistuotantojärjestelmälle, jonka vuosittainen lämpökuorma on 27 GWh ja suurin lämmöntarve 14 MW

Menetelmä	AGFW	ZBAU	BIU	RIU	IMP PAN	MEMORANDUM	HEM	SUM	Sija	Hajonta
Energiamenetelmä	52,000	52,000	49,857	52,286	53,143	59,143	53,143	371,57	5	5,0 %
Hyödynjakomenetelmä	43,286	53,286	46,429	52,714	45,857	36,429	40,571	318,57	7	12,5 %
Bonus-sähkömenetelmä	48,286	48,286	41,286	52,143	55,429	44,571	39,857	329,86	6	11,1 %
Eksergiamenetelmä	71,000	71,000	70,714	60,714	60,571	59,429	57,000	450,43	1	9,0 %
200 % -menetelmä	60,286	56,857	59,143	56,143	53,143	44,571	66,000	396,14	3	10,9 %
PAS 2050	57,571	57,000	59,429	63,857	57,286	44,571	58,571	398,29	2	9,6 %
Dresden-menetelmä	63,857	63,857	45,714	60,143	46,286	44,571	50,429	374,86	4	15,1 %
	15,5 %	12,4 %	17,9 %	7,7 %	9,5 %	16,5 %	16,9 %			

Lähde: T. Tereshenko T, Nord N, Uncertainty of the allocation factors of heat and electricity production of combined cycle power plant, Applied Thermal Engineering 2015; 76:410-4

4 Johtopäätökset

LowTemp -yhteistyökumppanit arvioivat jakomenetelmiä monikriteerisellä päätöksentekoaalyysillä (Multi-criteria decision analysis, MCDA)

- Yhteistyökumppanit ovat todenneet **Eksergia (Carnot) -menetelmän** parhaaksi käytettävissä olevaksi hiilidioksidipäästöjen jakomenetelmäksi (yli 450 pistettä) ainakin tarkasteltujen menetelmien joukossa. Kahta muuta menetelmää: **PAS 2050** ja **200%**: ta olisi pidettävä mahdollisina vaihtoehtoina – ne saivat yhtäläiset pisteet eli lähes 400 pistettä.
- Termodynamiikan kannalta sopivin menetelmä – **eksergiamenetelmä** – huomioi laajemmin energian laadun ja kuvaa fyysisen ylärajan hiilidioksidipäästöjen jakamiseen sivutuotteena syntyneelle lämmölle. Eksergiamenetelmästä on olemassa muunnelma, **Dresden-menetelmä**, mutta sitä varten tarvitaan enemmän dataa ja laajemmat laskelmat.
- Vähiten hyödyllisiksi vaihtoehtoiksi hankekumppanit ovat **todenneet hyödynjakomenetelmän** ja **Bonusmenetelmän**.